

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.1.71-79>

On the Problem of Religious Tolerance

K problému náboženskej znášanlivosti

Jozef Králik, Kristína Králiková

Abstract

Churches and religious societies, despite the suppression of their importance, mission and results of their pastoral and educational activities in Slovak society since the second half of the 20th century and their temporary radical revival after 1990, are in the currently ideologically enforced corporate-liberal social environment again subject to recognition, condemnation and suppression. It also applies to their representatives, their believers, their membership base. It is obvious that, on the basis of the ecumenical program born during the Second Vatican Council, even in Slovak society, the dominant Roman Catholic Church has clearly stepped out of its historical socio-paternalistic attitudes. The current policy of the Slovak particular Roman Catholic Church leads all its members and adherents to religious tolerance. Despite this, manifestations of religious tolerance in the current secularizing Slovak national community are accepted by a certain part of the so-called modernist population with a considerable amount of animosity. This opens up a vast and fragmented political space for the Slovak state authorities to regulate and eliminate the currently more aggressive manifestations of the currently living intolerance. Especially radically directed against the views of the "backward", so-called the worldview of the archaic, i.e. religiously oriented, majority of the Slovak population. The task of the current state power becomes the reduction of anti-religious and anti-church activities, rooted in and based on a destructive ideological and ideological platform that negatively affects the value orientation of the emerging West European so-called liberal-modernist generation.

Keywords: Church. Religious society. Ecumenism. Religious intolerance. Upbringing. Education.

Úvod

Neznášanlivosť, čiže intolerancia, vrátane náboženskej neznášanlivosti, je jednoznačne pudovým prejavom nerozumnosti, iracionálnosti, špecifickej choromyseľnosti jej nositeľov. Je zárodkom umožňujúcim vznik javov vyvolávajúcich explóziu spoločenských problémov a bázou spôsobujúcou

rozklad medziľudských a spoločenských vzťahov. V tom spočíva aj jej kardinálna nebezpečnosť pre celú ľudskú spoločnosť.¹ Naopak, znášanlivosť, tolerancia, predstavujúca antipól neznášanlivosti, je vonkajším psychickým prejavom tzv. zdravého rozumu. Produktom racionálneho myslenia, zrodeného v „zdravom“ mozgu. Pritom je zrejmé, že každý vyšší živočích má vo svojej hlave mozog. Avšak iba človek môže vedno vlastniť aj mozog, aj rozum. Nie každý človek však má (a používa) nehmotný rozum, aj keď vo svojej lebke ukrýva hmotný mozog. Mozog si teda vôbec nemožno zamieňať s rozumom.² Tieto pojmy nie sú synonymami. Hmotný mozog, telesný orgán človeka, pudovo riadi teda telesné pochody človeka, do určitej miery i pulz ľudského srdca, ale iba nehmotný rozum určite vedome ovplyvňuje pulz ním prežívaného dňa. Rozum je partnerom duchovna, mozog je druhom telesa! Spoločne však vytvárajú vhodné podmienky pre plnohodnotný život človeka. Mozog je stacionárny hmotný biofyzikálny orgán akumulujúci vnemy, pudy, podnety, city a pocity, premietajúce sa do hodnotenia *status quo* a na tomto základe určujúce ďalšie spôsoby živočíšneho správania sa každého živočicha. Mozog je preto len súčasťou ľudského telesa, podnecujúceho pudové správanie človeka. Je však orgánom, resp. zdrojom iba potenciálne produkujúcim aj dynamicky reagujúci nehmatateľný rozum. Nástroj racionálneho myslenia, uvažovania určujúceho konanie človeka. Rozum, ten už je teda súčasťou jeho duchovna. Rozum je súčasne tiež nehmotným zdrojom myslenia.³ Hmotný mozog teda možno uchopiť, nehmotné myslenie nie je uchopiteľné! Môže však byť okolím prijímané alebo odmietané, avšak v podstate vždy nejakým spôsobom „sledovateľné“ prostredníctvom prejavov vonkajšieho správania sa človeka. Pretože myslenie človeka predstavuje navonok homogénny biofyzikálny proces tvorený vnútorne heterogénnym komplexom chemických reakcií, ktorých výsledným produktom je nehmotný vnem, spravidla racionálne odzrkadľujúci realitu, abstraktne i konkrétne hodnotiaci jej uplynulý i momentálny stav a prognózujúci jej potenciálny vývoj. Myslenie teda determinuje aktuálne aj perspektívne „rozumné“ správanie sa a konanie človeka. Určuje teda aj smerovanie jeho individuálneho, vlastného osobného života. Avšak aj život človeka je realita, ktorá sa môže vyznačovať ako racionálnymi, tak i iracionálnymi parametrami aj výsledkami, formujúcimi tiež obsah kategórií sociálnej „znášanlivosti“ a „neznášanlivosti“. Prejavmi predurčujúcimi samotné následné životné postoje človeka k realite. Aj spoločenských skupín, vytvárajúcich systém spontánne vytváraných spolkov, anarchisticky i konštruktívne sa v širšom spoločenskom prostredí správajúcich, ale i cieľavedome organizovaných a na určitej svetonázorovej základni účelovo

¹ Pozri a porovnaj s KRÁLIK, J. – KRÁLIKOVÁ, K. – MIKOLÁŠ, P. 2023. *Migrácia ľudstva a sociálna náuka rímskokatolíckej cirkvi*. 272 s.

² Pozri KRÁLIK, J. 2020. *Rozšliapaná hostia*. s. 28 an.

³ Tamže.

vytváraných a inštitucionalizovaných zoskupení ľudí. Takto koncipované protosociálne väzby si ľudstvo z rozličných dôvodov vytváralo počas celej svojej existencie. Vzhľadom na ich účel, význam a poslanie, napriek a súčasne aj vďaka vlastnej transformácii pretrvali do súčasnosti, a to aj v podobe náboženských zoskupení, cirkví a náboženských spoločností.

Ekumenizmus – záujem cirkví a náboženských spoločností na náboženskej znášanlivosti

Problém náboženskej znášanlivosti, resp. neznášanlivosti úzko súvisí s problémom vzdelávania a dosiahnutej úrovne vzdelanosti každého človeka a sprostredkovane i celého ľudstva, keďže dosiahnuté vzdelanie podmieňuje „utváranie celkového postoja človeka k svetu a k životu“.⁴ V týchto sociálnych reláciách považujeme za nevyhnutné pripomenúť, že práve kresťanské cirkvi zohrávali v procese výchovy a vzdelávania ľudových mäs Európy vždy dominantnú úlohu, a to nielen od raného novoveku. Svedčí o tom už ranostredoveká christianizácia európskych národov, vrátane Slovákov.⁵ Skutočnosťou je tiež, že tohto svojho výchovno-vzdelávacieho poslania sa najmä kresťanské cirkvi nevzdali dosiaľ. Cirkvi a náboženské spoločnosti, ich predstavitelia a osobitne ich činnosť, pôsobenie a vplyv na formovanie spoločenských vzťahov a myslenie, konanie i správanie sa ľudských jedincov v stanovenom rámci cirkevnoprávnymi regulami, sú však historicky podrobené nielen neformálnemu drobnohľadu svojho „okolía“, čiže vlastných prívržencov i oponentov, ale v novoveku sa postupne dostali aj pod koncentrovanú celospoločenskú kontrolu, inštitucionalizovanú a realizovanú sekularizujúcou sa i už sekularizovanou štátnou, resp. politickou mocou. Prirodzeným rezultátom nelineárneho vývoja spoločenských vzťahov bola preto aj *vzájomná ideová konfrontácia* jednotlivých cirkevných korporácií na jednej strane, a na druhej strane aj ich *ideová konfrontácia so štátom*, s jeho politickou mocou. Isto, v určitých obdobiach spoločenského vývoja, a to už od staroveku, sa cirkevná moc kňazov so štátnou mocou aristokracie prekrývala, ideovo stotožňovala, pretože obe mocenské zložky sledovali spoločné ciele a realizovali spoločné aktivity zamerané na dosiahnutie spoločných cieľov (napr. Sumer, Babylon, Egypt, Rím). A to bez ohľadu na to, či išlo o štát s politickými základmi konštruovanými na určitej svetonázorovo-vieroučnej báze (napr. kresťanstvo, islam, judaizmus), alebo o štát koncipovaný na materialistickej ideológii a antikofesijnej platforme (napr. nacionálny socializmus, korporatívny liberalizmus, marxizmus-leninizmus).

⁴ KÚTIKOVÁ, K. 2023. Postavenie, význam a financovanie vzdelávania vo verejnom sektore. s. 147.

⁵ Bližšie v KOREC, J. CH. 1989. *Cirkev v dejinách Slovenska*. 800 s.

Osobitne štát, riadiaci sa princípmi opierajúcimi sa výlučne len o materialistický svetonázor, však na určitom stupni spoločenského vývoja (napr. nacisticko-fašistický korporatívny štát, socialistický štát), v dovtedy stabilizovanom konfesijnom spoločenskom priestore sám vytváral a vyvolával vzájomné napätie a strety medzi jednotlivými cirkvami, ktoré považoval za nebezpečný historický relikv ohrozujúci jeho samotnú ideologickú podstatu, a to na princípe *divide et impera*. Spoločným problémom pre štát a cirkevné korporácie boli tzv. tajné spoločnosti, v ktorých videli nebezpečenstvo oboch týchto subjektov, a ktoré boli považované za zdroj neznášanlivosti, a preto často podliehali prenasledovaniu z oboch strán.⁶ Reálny zrod a rozvoj *ekumenizmu* v 20. storočí, ktorý predstavoval viac-menej všeobecnú celosvetovú snahu cirkví o vzájomné priateľské porozumenie a racionálny pokus o dosiahnutie integrácie jednotlivých kresťanských konfesíí na báze spolupráce v záujme ich „spoločnej obrany“ pred hrozbou ateizmu, možno preto dávať do súvislosti späť s tzv. pádom komunizmu v Európe aj z tohto uhla pohľadu. Ekumenický proces bol vlastne existujúcou spoločenskou situáciou v Európe a geopolitickými okolnosťami podmieneným a objektívnou realitou vynúteným spoločným „antiateistickým“ sebaobránnym reflexom kresťanských cirkví, sledujúcim predovšetkým cieľ zachovania a posilnenia pozícií kresťanstva v sekularizujúcom sa svete, resp. v Európe, vrátane Slovenska. Jeho fundamentálnym prvotným cieľom bolo odstránenie náboženskej neznášanlivosti, dosiahnutie vzájomnej náboženskej znášanlivosti, spolupráce a spolupatričnosti príslušníkov jednotlivých kresťanských cirkví a ich predstaviteľov. Interkonfesijná tolerancia, t. j. náboženská znášanlivosť, následne penetrovala aj do vzťahov kresťanských cirkví k dovtedy zatracovanému judaizmu, a ďalej napredovala.⁷ Možno povedať, že ekumenizmus bol výsledkom víťazstva „viery i rozumu“ všetkých predstaviteľov a členov všetkých cirkví a náboženských spoločností, ktoré na ňom participovali. Samozrejme, monoteistických náboženských korporácií, uznávajúcich existenciu jediného Boha, ktoré sa v inštitucionalizovanej podobe postupne inštalovali aj do priestoru celosvetovo uznávaných a rešpektovaných medzinárodných organizácií. Popritom zaujali významné pozície aj medzi subjektmi angažovanými v procesoch ovplyvňovania medzinárodných vzťahov v duchu zachovávanía mieru medzi národmi. Aj do takejto inštitucionálnej podoby a formy sa dokázal prakticky „zhmotniť“ záujem cirkví a náboženských spoločností so zámerom dosiahnutia celosvetovej náboženskej znášanlivosti. Zmysel, strategické poslanie, taktickú aktuálnosť tohto mierotvorného procesu možno oceniť nielen v súčasnosti, ale oprieť sa o jeho duchovný potenciál

⁶ GLÜKSELIG, J. 1993. *Tajné spoločnosti*. s. 7 – 79.

⁷ K charakteristike judaizmu pozri RUNES, D. D. 1992. *Slovník judaizmu*. s. 103 – 104. Tamže aj k charakteristike biblickej „vyvolenosti“ židovského národa, s. 176. Porovnaj s GECSE, G. – HORVÁTH, H. 1990. *Malý lexikon biblie*. s. 211 – 212.

a odkaz bude nevyhnutné predovšetkým v budúcnosti, do ktorej smerujú súčasné neisté kroky obyvateľstva západnej časti európskeho kontinentu. Preto je dnes potrebné doceniť strategický význam, jasnozrivosť a predvídavosť pápeža Jána XXIII., ktorý ciele, poslanie a podstatu ekumenizmu prostredníctvom záverov „nezabudnuteľne“ plodného Druhého vatikánskeho koncilu vteliť do textov viacerých, a ako sa ukazuje v práve prežívanom duchovnom marazme slovenskej súčasnosti, nesporne „nosných“ dokumentov rímskokatolíckej cirkvi, napr. pastorálnej konštitúcie *Gaudium et Spes* o Cirkvi v súčasnom svete, dekrétu *Unitatis redintegratio* o ekumenizme, dekrétu *Orientalium Ecclesiarum* o východných katolíckych cirkvách, dekrétu *Nostra aetate* o postoji Cirkvi k nekresťanským náboženstvám, dekrétu *Dignitatis humanae* o náboženskej slobode, dekrétu *Gravissimus educationis* o kresťanskej výchove, dekrétu *Inter mirifica* o spoločenských komunikačných prostriedkoch, či dekrétu *Ad gentes* o misijnej činnosti Cirkvi.⁸

Poslanie cirkví a náboženských spoločností v súčasnosti

Možno v zásade povedať, že *náboženstvo* predstavuje osobitú a vyhranenú formu spoločenského vedomia transformujúceho sa do podoby osobného pohľadu a postoja človeka voči prebiehajúcim materiálnym a nemateriálnym procesom tvoriacim jednotlivé stránky chodu sveta.⁹ Je takmer určite najstaršou formou osobitého svetonázoru, náhľadu človeka a ľudstva na svet, na jeho náplň, podstatu a dianie v ňom. Pozdvihnutie telesna i duchovna človeka a ľudstva ako celku, jeho vytrhnutie z útrobov iba prostého biologického bytia a prežívania vlastného všetkým článkom a zložkám živočíšnej ríše možno považovať za podstatu poslania pracovného, obranného, a najmä náboženského spoločovania sa a spolunažívania ľudí. Jadro viery v určitý fiktívne alebo reálne sa prejavujúci, vzhľadom na dosiahnutú úroveň človečenského poznania sveta spravidla racionálne nevysvetliteľný, t. j. „nadprirodzený“ jav, ako i jej náboženského vyjadrenia vedúceho k sebaidentifikácii človeka ako individuality a jeho postavenia v konkrétnej ľudskej komunite, či jeho miesta v okolitom svete prostredníctvom určitého rituálu, obrady, sa prirodzene vytváralo v rozličnom časovom horizonte, v rozličných ľudských komunitách žijúcich v rozličných zemepisných a klimatických podmienkach planéty Zem, rozlične. Podstatou stmelovania ľudských kolektívov na tomto základe bola však dosiahnutá vzájomná zhoda náhľadov a názorov na okolité naturálne a sociálne javy, čiže na všetko to, čo sprevádzalo ich každodenný život, čo sa stalo zárodokom vzniku tzv.

⁸ K Druhému vatikánskemu koncilu stručne pozri napr. PAULINY, A. 1991 (ed.). *Dejiny spásy*. s. 521 – 524.

⁹ Porovnaj s KOLEKTÍV 1989. *Filozofický slovník*. s. 328. Tiež ALLAN, J. – BUTTERWORTH, J. – LANGLEYOVÁ, M. S. 1994. *Vieery a vyznania*. s. 12 – 13.

prirodzených či etnických náboženstiev.¹⁰ Náboženstvo sa tak postupne stávalo vhodnou a stabilizujúcou oporou pre tvorbu princípov určitého spoločenského poriadku, zásad pokojného spolunažívania ľudí a ich komún, avšak i noriem právneho poriadku.¹¹ Zastávame však názor, že ako forma svetonázoru človeka v skutočnosti jestvuje iba jediné náboženstvo, ktoré sa však vyznačuje mnohými vnútornými ideovými diferenciami a navonok sa prejavujúcimi podobami. Náboženstvo sa tak navonok prejavuje ako externým prostredím determinovaný heterogénny konglomerát výsledkov ľudského myslenia, vytváraný z rôznych nemateriálnych, duchovných prvkov, t. j. ideí, ako aj materiálnych prvkov, t. j. rituálov, osôb a inštitúcií, opierajúcich sa však vždy o nosnú, základnú podstatu a spoločnú ideu nadprirodzenosti, božstiev alebo Boha. Duchovná stránka náboženstva sa následne vyjadruje prostredníctvom viery, a materiálna stránka náboženstva prostredníctvom cirkví a náboženských spoločností.

Cirkvi a náboženské spoločnosti vznikli na určitom stupni historického vývoja. Ako produkt prirodzenej organizačnej spôsobilosti ľudstva preto za určitých okolností a podmienok vznikajú, fungujú, transformujú sa i zanikajú.¹² Neznamená to však, že by v tzv. modernej súčasnosti stratili svoje opodstatnenie, ba práve naopak. Morálny stav spoločnosti vo všetkých členských štátoch Európskej únie si nutne vyžaduje revíziu a konvalidáciu *status quo*. Je zrejmé, že vzhľadom na pretrvávajúcu morálnu autoritu najmä kresťanských cirkví, a osobitne rímskokatolíckej cirkvi a evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v slovenskej spoločnosti, budú musieť práve legálne, t. j. štátom uznané a registrované cirkvi a náboženské spoločnosti zohrať legitímnu rozhodujúcu úlohu v procese morálnej obrody nielen národnej, ale celoeurópskej spoločnosti, zabraňujúc tak jej pokračujúcemu všeobecnému úpadku smerujúcemu k definitívnemu zániku tzv. západnej civilizácie. Cirkvi a náboženské spoločnosti v Slovensku sa budú musieť v tomto všeobecnom záujme aktívne ujať riešenia zložitých spoločenských problémov a s tým spojeného plnenia úloh, a zároveň prevziať podstatne väčšiu zodpovednosť najmä za duchovnú obrodu slovenského národa, dominantnejšie a intenzívnejšie zasahujúc predovšetkým do oblasti štátnej politiky:

- výchovnej,
- vzdelávacej,
- sociálnej,
- zdravotníckej,
- imigračnej.

¹⁰ Bližšie napr. ALLAN, J. – BUTTERWORTH, J. – LANGLEYOVÁ, M. S. 1994. *Vieery a vyznania*. s. 14 an.

¹¹ Podrobnejšie pozri napr. DRGONEC, J. 1991. *Právne kultúry Ázie a Afriky*. 237 s.

¹² K procesu vzniku, vývoja a transformácie kresťansko-cirkevnej organizácie a poslania rímskokatolíckej cirkvi pozri napr. KOREC, J. CH. 1989. *Cirkev v dejinách Slovenska*. 800 s. Tiež KNOPP, G. 2003. *Vatikán – moc pápežov*. s. 74 – 141. Porovnaj s GRIGULEVIČ, I. R. 1987. *Pápeži 20. storočia*. 464 s.

V záujme naplnenia univerzálnosti svojho duchovného poslania voči slovenskému národu musia kresťanské cirkvi a náboženské spoločnosti prísne dbať o vyváženú realizáciu ideí modernizmu a tradicionalizmu do každodenného života spoločnosti, opierajúc sa však a prirodzene vo svojej činnosti uprednostňujúc princíp vlastenectva a požiadavku národnej spolupatričnosti. V tomto duchu sa javí nevyhnutnosť výrazného zvýšenia morálnej a odbornej kvality prípravy na povolanie duchovenstva a najmä zintenzívnenia spolupráce s celou organizačnou základňou Matice slovenskej. Je to možná cesta vedúca k zabezpečeniu znášanlivosti všeobecne, a náboženskej znášanlivosti osobitne.

Záver

Caudillo Španielskeho kráľovstva generál Francisco Paulino Hermandillo Teódulo Franco y Bahamonde Salgado Pardo de Andrade (1892 – 1975) na adresu počiatkov procesu organizovaného sústreďovania európskych národov do nadštátneho celku, v súčasnosti cielene čoraz viac spútavajúceho myseľ, ducha i správanie sa týchto národov a známeho dnes pod označením Európska únia, prorocky uviedol: „*V každom prípade je naše odhodlanie zblížiť sa s Európou pevné a úprimné. Cítíme sa byť Európanmi, ale v žiadnom prípade nevymeníme svoje vnútorné zdravie ani náš vnútorný mier za úslužnosť voči cudzine.*“¹³ Toto vyjadrenie, významné najmä *pro futuro*, prezentuje vlastne slová včasnej výstrahy zreteľne adresované všetkým európskym národom. V ňom kótované myšlienky sú dnes osobitne významné pre úspešné zaradenie sa slovenského národa do komplexu kontroverzne sa vyvíjajúcich medzinárodných vzťahov. Keďže sú tieto myšlienky všeobecne platné dosiaľ, je nevyhnutné, aby sa ich chopili a do každodenného života slovenskej spoločnosti prenášali všetky tie spoločenské štruktúry, ktorých poslaním je presadzovanie ideí slobody ľudského ducha, sociálnej spravodlivosti, mravnosti, práva, znášanlivosti a harmónie medziľudských vzťahov, ale predovšetkým zdravého slovenského vlastenectva. Také nemateriálne sily, ktoré dokážu účinne naprávať dosiaľ štátno-mocenskými štruktúrami napáchané právne, morálne, ideologické a sociálne defekty, akumulujú vo svojom portfóliu aj štátom registrované cirkvi a náboženské spoločnosti. Určite ich vnímajú aj jednotlivé štruktúry rímskokatolíckej cirkvi. Cirkvi a náboženské spoločnosti, napriek potieraniu ich významu, poslania a výsledkov ich pastoračnej a výchovno-vzdelávacej činnosti v slovenskej spoločnosti od druhej polovice 20. storočia a ich prechodnému radikálnemu oživeniu po roku 1990, sú v ideologicky v súčasnosti presadzovanom korporatívno-liberálnom, sekulárnom či ateizujúcom sa spoločenskom prostredí opäť predmetom

¹³ BACHOUDOVÁ, A. 2008. *Franco*. s. 474.

zaznávania, odsudzovania i potlačovania. Týka sa to aj ich predstaviteľov, ich veriacich, ich členskej základne. Zrejme pritom je, že na základe ekumenického programu zrodenom počas Druhého vatikánskeho koncilu, aj v slovenskej spoločnosti dominujúca Rímskokatolícka cirkev zreteľne ustúpila od svojich historických sociálno-paternalistických postojov. Modernizovala sa! Súčasná politika slovenskej partikulárnej Rímskokatolíckej cirkvi vedie preto všetkých svojich členov a prívržencov k náboženskej znášanlivosti. Napriek tomu sú prejavy náboženskej tolerancie v súčasnej sekularizujúcej sa slovenskej národnej pospolitosti prijímané určitou časťou tzv. modernistického obyvateľstva so značnou dávkou nevraživosti. Prejavovaná tolerancia veriacich štátom uznaných a registrovaných cirkví a náboženských spoločností voči sekularizovanej korporatívno-liberálnej menšinovej časti slovenskej spoločnosti je ňou totiž považovaná za „slabosť náboženskej viery“. Slovenským štátnym orgánom sa tak otvára rozsiahly a členitý politický priestor na regulovanie a eliminovanie čoraz agresívnejších prejavov aktuálne živenej intolerancie. Osobitne radikálne zameranej proti názorovo „zaostalej“, tzv. svetonázorovo archaickej, čiže nábožensky orientovanej väčšiny slovenského obyvateľstva. Aktuálnou úlohou súčasnej štátnej moci sa preto stáva redukcia protináboženských a proticirkevných aktivít, koreniacich a vychádzajúcich z deštruktívne pôsobiacej ideologickej a ideovej platformy negatívne ovplyvňujúcej hodnotovú orientáciu nastupujúcej juvenilnej západoeurópskej tzv. liberálno-modernistickej generácie.

Bibliografia

- ALLAN, J. – BUTTERWORTH, J. – LANGLEYOVÁ, M. S. 1994. *Viery a vyznania*. 2. vyd. Bratislava : Slovart, 1994, 199 s. ISBN 80-7145-168-1.
- BACHOUDOVÁ, A. 2008. *Franco. Neboli o úspechu priemerného človeka*. Paris/Praha : Libraire Arthème Fayard 1997/KMa, s.r.o., 2008, 627 s. ISBN 978-80-7309-620-5.
- DRGONEC, J. 1991. *Právne kultúry Ázie a Afriky*. 1. vyd. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1991, 237 s. ISBN 80-224-0227-3.
- GECSE, G. – HORVÁTH, H. 1990. *Malý lexikon biblie*. 1. vyd. Bratislava : Spektrum, 1990, 214 s. ISBN 80-218-0038-0.
- GLÜKSELIG, J. 1993. *Tajné spoločnosti*. 1. vyd. Praha : Magnet-Press, 1993, 215 s. ISBN 80-85434-85-7.
- GRIGULEVIČ, I. R. 1987. *Pápeži 20. storočia*. 2. vyd. Bratislava : Pravda, 1987, 464 s.
- KNOPP, G. 2003. *Vatikán – moc pápežov*. 1. vyd. Bratislava : Ikar, 2003, 328 s. ISBN 80-551-0524-3.

- KOLEKTÍV 1989. *Filozofický slovník*. 4. dopl. a prepr. vyd. Bratislava : Pravda, 1989, 616 s.
- KOREC, J. CH. 1989. *Cirkev v dejinách Slovenska*. 1. vyd. Bratislava : Lúč, 1989, 800 s. ISBN 80-7114-137-2.
- KRÁLIK, J. 2020. *Rozšliapaná hostia*. 1. vyd. Bratislava : Forum sapientiae, 2020, 71 s. ISBN 978-80-99961-04-4.
- KRÁLIK, J. – KRÁLIKOVÁ, K. – MIKOLÁŠ, P. 2023. *Migrácia ľudstva a sociálna náuka rímskokatolíckej cirkvi*. 1. vyd. Brno : MSD pre Vysokú školu Danubius, 2023, 272 s. ISBN 978-80-7392-408-9.
- KÚTIKOVÁ, K. 2023. Postavenie, význam a financovanie vzdelávania vo verejnom sektore. In: *Sociální média v oblasti řízení lidských zdrojů VI. Konferenční sborník vědeckých prací*. 1. vyd. Uherské Hradiště : Akademie krizového řízení a managementu, 2023, 212 s. ISBN 978-80-88398-11-0.
- PAULINY, A. 1991 (ed.). *Dejiny spásy*. 1. vyd. Trnava/Rím/Bratislava : Spolok svätého Vojtecha/Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda/Ikar, 1991, 637 s. ISBN 80-85198-33-9.
- RUNES, D. D. 1992. *Slovník judaizmu*. 1. vyd. Bratislava : Danubiaprint, 1992, 184 s. ISBN 80-218-0113-1.

Prof. JUDr. Jozef Králik, CSc., MBA

Vysoká škola Danubius
Fakulta práva Janka Jesenského
Richterova 1171, 925 21 Sládkovičovo
prof.kralik@gmail.com

Pplk. doc. JUDr. Ing. PhDr. Kristína Králiková, PhD., MBA

Katedra správneho práva
Akadémia Policajného zboru
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava-Rača
kristina.kralikova@minv.sk